
Proizvoljnost na mjestu znanosti

Anita Peti-Stantić: *Jezik naš i/ili
njihov*. Srednja Europa, Zagreb,
2008.

Kad neki autor danas u svojoj knjizi donosi tekstove stare 400 godina, treba li ga hvaliti samo zato što te tekstove nije prepravljao? Naravno da ga zbog tako banalne stvari nije potrebno hvaliti, štoviše u normalnim okolnostima takav njegov postupak ne bi trebalo posebno ni spomenuti jer ne intervenirati u stare originale je nešto što se podrazumijeva samo po sebi.

No u Hrvatskoj ne vladaju normalne okolnosti, nego je prepravljavanje originala toliko uzelo maha da o knjizi Anite Peti-Stantić koja sadrži izbor tekstova s južnoslavenskih prostora od 16. do 19. stoljeća možemo u pozitivnom smislu istaknuti da originali nisu podvrgavani naknadnim in-

tervencijama. Budući da autoricu zanima tema jezika, zapazila je i sama kao masovnu pojavu da se nazivi jezika iz starih tekstova danas zamjenjuju drugim, hrvatskim imenom: »Taj detalj mnogo govori o čitanju nas današnjih, što ističem zato što nije riječ o izdvojenom primjeru, nego se može reći da su takvi primjeri gotovo redoviti u literaturi koju sam pročitala« (233). Pa i u literaturi koja se odnosi na najstarije pisane radove: npr. djelo Dubrovčanina kardinala Ivana Stojkovića, koji je živio od 1392. do 1443. godine, s latinskoga je »prevedeno 'uz dodatak' kojega nema u izvorniku«, iako »ono što je sasvim sigurno jest to da Stojković nije upotrijebio hrvatsko ime. Šteta je samo što se ovakvim prijevodom onome tko ne pročita latinski tekst ne omogućuje da to vidi« (234).

Ime *ilirski*, koje je do 19. stoljeća dominiralo u leksikografskim i brojnim drugim radovima, mnogi u Hrvatskoj danas pokušavaju predočiti kao da je pokrivalo ono što u suvremenosti pokriva pojam *hrvatski*. No analiza originala s početka 17. stoljeća pokazuje sljedeće: »Sadržaj ilirskoga imena koje je u to doba već prihvaćeno u Rimu i ono što se u njemu prepoznaje ovisi o mnogo čemu, no i iz ovoga je teksta, a posebno iz svih koji slijede, jasno da je i teritorij i kulturni krug koji se njime obuhvaća znatno širi od hrvatskoga etničkoga prostora« (149). Zato Anita Peti-Stantić kritizira što npr. Stjepan Kراسić poistovjećuje naziv *ilirski* s nazivom *hrvatski* (145–148). Pa i »na osnovi dokumenata Katoličke crkve i nekoliko izvještaja s terena pokazuje se kako je ilirsko ime, koje se uglavnom koristilo, bilo raznoliko shvaćano« (21), kao »bez sumnje pojam otvorenoga značenja, jednom gotovo globalno obojenoga, a drugi put sasvim lokaliziranog« (21).

Uvid u oznake za jezik koje su se od 16. do 19. stoljeća koristile na južnoslavenskim prostorima pokazuje da su »imenovanja jezika redovito bila drugačija nego danas te da ih je vrlo rijetko moguće poisto-

vjetiti s onim što nam ta imena danas znače« (142). I u onim rijetkim primjerima kad se pojavljuje oznaka *hrvatski*, ona nema opseg a time ni značenje koje ima danas, npr. autoru s početka 19. st. je »hrvatski jezik prema već uvriježenoj tradiciji kajkavski, dok mu je slavonski štokavski« (87).

Ni oznaka *srpski* nije u prošlosti imala značenja podudarno s današnjim, npr. »činjenica da i isusovac Ignjat Đorđić (1675.–1737.)« jezik Dubrovnik naziva srpskim »ne svjedoči o istovjetnosti dubrovačkoga jezika sa srpskim jezikom, kao što bi to neki htjeli pročitati, nego prije svjedoči o tome da je riječ o izrazu koji se upotrebljavao, podjednako neodređeno kao i ostali, za ime jezika koji u ono doba niti je bio nacionalno srpski, niti hrvatski. On to nije mogao biti, zato što ni srpska ni hrvatska nacija u to doba nisu bile razvijene« (294).

Tako da kad se u tekstovima od 15. do 19. stoljeća ponekad naiđe na izraz *srpski* ili na izraz *hrvatski* treba imati na umu da »znanost je odavno dokazala da posezanja povezana s izjednačavanjem imena za jezik i prava na nacionalno određenje u to vrijeme nemaju nikakvoga utemeljenja« (289). Ni oznake za narode nisu u prošlosti imale današnje značenje, npr. autorica u knjizi navodi primjer s početka 19. stoljeća da se imena naroda Srbi, Hrvati, Kranjci »ne podudaraju s onim kako ih danas razumijemo« (93–94).

Iz dosad rečenoga vidljivo je da je Aniti Peti–Stantić poznato da su današnje južnoslavenske nacije nastajale tek od 19. stoljeća, čime se razlikuje od većine hrvatskih jezikoslovaca i povjesničara, koji podrazumijevaju da hrvatska nacija postoji oduvijek i da je zadata porijeklom ljudi po krvi. Da je nacija dogovorni oblik udruživanja ljudi i da nije zadata porijeklom, nego je mješavina najrazličitijih mogućih predaka, potvrđuju i rezultati istraživanja pomoću nove metode — ispitivanjem ljudskih gena. Štoviše, »sve analize gena dokazuju da svaki čovjek ima nebrojeno mnogo

korijena i da je svatko 'mješavina'« (Welt online 25. 11. 2007.). Analizu gena brojnih evropskih nacija sprovedla je nedavno iGENEA, evropski ogranak vodećeg poduzetnika za testiranje gena, koji vrši 90% u svijetu svih DNK–ispitivanja porijekla. Izvršena analiza pokazuje kako nije moguće na osnovi gena utvrditi tko je Hrvat a tko Srbin. Također pokazuje da je kod Hrvata i Srba najzastupljeniji po očevoj liniji gen prastanovnika Balkana, Ilira, a unatoč tome neosporno je da govore jezikom kasnijih doseljenika, Slavena. Za razliku od naše situacije, samo »20% albanskog stanovništva ima ilirske korijene«, tj. »udio Ilira je u Albaniji manji nego u Bosni ili u Hrvatskoj« (iGENEA 1. 4. 2008.). To još nije sve: Albanci po očevoj liniji imaju češće slavenski gen nego Srbi, a usprkos tome neosporno je da Albanci ne govore slavenskim jezikom. I u drugim regijama Evrope istraživanje gena ruši naše stereotipe o nacijama: npr. za Nijemce je utvrđeno da imaju po očevoj liniji pet puta češće istočnoevropski gen nego germanski (Welt online *ibid.*), iako njihov jezik nije slavenski nego germanski. Istraživanje je pokazalo i da po očevoj liniji Nijemci imaju dvostruko češće gen židovskog porijekla nego germanskog porijekla (*ibid.*). Što se tiče Poljaka, čak 60% njih ima germanski gen, a samo 32% ima slavenski gen (iGENEA 17. 9. 2008.).

Navedeni rezultati potvrđuju da nacija nije porijeklom zadata zajednica, a potvrđuju i da genetsko porijeklo nema nikakve veze s jezikom, čega je svjesna i Anita Peti–Stantić. Naime, Peti–Stantić se razlikuje od domaćih filologa i po tome što tvrdi da se »jezična zajednica« ne podudara s narodom, »a književnojezična (ili standardnojezična) zajednica« ne podudara se s nacijom (66). Ali poput drugih hrvatskih jezikoslovaca nije u stanju te spoznaje primijeniti u svojoj knjizi, nego piše kao da oduvijek postoje »tri književnojezične zajednice« (15) ili tri jezika podudarna s tri današnje nacije: hrvatskom, srpskom i slovenskom (77–78).

Tako upada u kontradikcije: npr. tvrdi da su Srbi i Hrvati oduvijek »dvije književnojezične zajednice« (83), a s druge strane tvrdi da »srpske zemlje [...] gotovo do devetnaestoga stoljeća nisu funkcionirale kao književnojezična zajednica« (70). Ne spominje da ni »hrvatske zemlje« do sredine 19. st. nisu funkcionirale kao »književnojezična zajednica«, premda je to neosporno uslijed raslojenosti na kajkavsku, čakavsku i štokavsku regiju. Prelazeći preko te činjenice, »hrvatske zemlje« gleda kao jezičnu zajednicu »od samoga početka pa sve do pokušaja da se u 19. stoljeću oblikuje jedan zajednički standardni jezik za hrvatsku jezičnu zajednicu ukorijenjenu u rimokatoličkoj i za srpsku jezičnu zajednicu ukorijenjenu u pravoslavnoj crkvenoj jurisdikciji« (133).

Zato što današnji hrvatski filolozi netočno misle da se nacija mora podudarati s jezikom, Anita Peti–Stantić takvo podudaranje podrazumijeva za sadašnjost, a prenosi ga i u davna stoljeća. Kao rezultat autoričinog preuzimanja podobnih teza bez obzira na njihovu neispravnost, čitatelj se od prve stranice knjige suočava s fenomenom »već viđenoga« pozivanja na »kulturno–civilizacijsku nadgradnju«. Taj izraz, »kulturno–civilizacijska nadgradnja«, ponavlja se mnogo puta u knjizi i predstavlja ključno mjesto jer na njemu počiva teza da hrvatska i srpska nacija govore različitim jezicima.

Poznato je da je taj izraz lansirao Dalibor Brozović, a zatim ponavljala HAZU i svi drugi koji im žele iskazati svoju lojalnost. Nasuprot tome, manje je poznato da je izraz podvrgnut kritici u *Književnoj republici* 5–6, 2007, str. 152–154, 161–162. U knjizi Anite Peti–Stantić se ono što je svima poznato još jednom ponavlja, a ono što nije svima poznato još se jednom prešućuje.

Pozivanje na »kulturno–civilizacijsku nadgradnju« trebalo bi potisnuti u drugi plan činjenicu da je štokavica standardni jezik i Hrvata i Srba i Bošnjaka i Crnogo-

raca, te da se uslijed zajedničke štokavice dotične četiri nacije razumiju kad govore standardnim jezikom. Zato Anita Peti–Stantić po uzoru na Brozovića precjenjuje ulogu »kulturno–civilizacijske terminologije« u standardnom jeziku (11), i potcjenjuje ulogu štokavice u standardnom jeziku kao »osnovice, koja je nužna, ali joj je doseg samo na području fonologije i morfologije te osnovne sintakse i osnovnoga leksika« (14). Ni Petijeva ni Brozović nisu mjerili koliki je udio tzv. »kulturno–civilizacijske nadgradnje« naspram zajedničke štokavske »osnovice« u standardnom jeziku, ali očito je taj udio različitoga naspram zajedničkoga malen jer inače ne bi postojala toliko velika međusobna razumljivost između Hrvata, Srba, Bošnjaka i Crnogoraca kad govore standardnim jezikom. Međusobna razumljivost nedvosmisleno ruši tezu o dominaciji tzv. »nadgradnje« nad tzv. »osnovicom« u standardnom jeziku.

Prešućujući to, Petijeva čitatelju tvrdi da se njena, porijeklom u stvari Brozovićeve, »teza o hijerarhijskom odnosu između nadgradnje i osnovice [...] može odlično ilustrirati na primjeru hrvatskoga i srpskoga, dvaju književnih jezika koji su zasnovani na istoj dijalekatskoj osnovici, pa se u vezi s njima, ne uzme li se u obzir kulturno–civilizacijska nadgradnja kao relevantno mjesto njihove standardizacije, može učiniti da je prilikom njihove standardizacije odabrano isto. Riječ je o istom samo iz dijalektološke perspektive, koja je jedva relevantna za standardizaciju« (15). No, ako je štokavica zaista »jedva relevantna« za standardni jezik, neka Petijeva pokuša izbaciti iz standardnog jezika sve što je štokavica, pa će vidjeti što će onda uopće ostati u jeziku. Ta tzv. »osnovica« je u stvari presudna, pa zato npr. već i kod Klossa, nalazimo podatak da tek ako su odabrane različite dijalekatske »osnovice« može govoriti o različitim (Ausbau) jezicima (H. Kloss, »Abstandsprachen und Ausbausprachen«, J. Göschel i dr. (ur.), *Zur des Dialekts*, Wiesbaden 1976, 312). Kloss

navodi kao takve jezike češki i slovački, danski i švedski, bugarski i makedonski. A što se tiče tzv. »nadgradnje«, onakve jezične razlike koje Peti–Stantić i Brozović obuhvaćaju pod tim pojmom postoje i unutar drugih jezika s nacionalnim varijantama pa se svejedno te nacionalne varijante ne klasificiraju kao različiti standardni jezici.

Intelektualna magla koja obavlja autoričine tvrdnje najgušća je kada služi izvođenju zaključka da su hrvatski i srpski dva različita standardna jezika: »različite povijesnopolitičke okolnosti, ali i činjenica da su pripadali dvjema crkvenim jurisdikcijama koje su se uvelike razlikovale [...]. Zbog toga je bez dobrog poznavanja razdoblja u kojima su ti jezici živjeli prije nego što su dosegli svoju punu standardnost, u kojima su se zbog toliko različitih okolnosti u njima donosile različite odluke, nemoguće razumjeti situaciju u kojoj je u 19. stoljeću odabrano *naizgled isto*. [...] S hrvatskim i srpskim, dakle, stvari stoje upravo obratno od onoga kako se naizgled čini, zato što nije odabrano *isto*, nego *različito*« (79).

Pritom je *isto* »dijalekatska osnovica«, dakle štokavica, za koju autorica tvrdi da uopće nije bitna, a različito je »kulturno-civilizacijska nadgradnja«, za koju autorica tvrdi da je presudna (79–81). Dokaza za nebitnost štokavice i za presudnost nadgradnje nema, naprotiv, postoje suprotni dokazi, ali današnje hrvatsko jezikoslovlje, kako je u *Književnoj republici* napisao jedan njegov istaknuti predstavnik, naveden u ovoj knjizi kao recenzent, smatra svojom normalom da »ne operira dokazima«.

Iz toga proizlazi potpuna proizvoljnost tvrdnji. Uostalom, autorica i sama naglašava proizvoljnost kao glavno obilježje svoje knjige. O tekstovima koje je uvrstila u knjigu kaže da je odabrala one »koje smatram osnovom književnog jezika« (11), »svjesna da je netko drugi mogao odabrati i drugačija isticanja i druge tekstove« (430). Znači, »netko drugi« može druge

tekstove smatrati »osnovom književnog jezika«. Spomenuto »neoperiranje dokazima« dovodi dotle da čak *osnovom* književnog jezika svatko može smatrati što god poželi.

Još jedan primjer proizvoljnosti: autorica ističe kao temelj svog pristupa činjenicama iz povijesti »ne pristajemo na relativizaciju istraživanja, nego samo na relativizaciju činjenica kojima baratamo« (48). A suprotno od njenog pristupa je »vjerovanje u neku čvrstu jezgru povijesnih činjenica koje postoje objektivno i nezavisno od interpretacije, što je zabluda kakve se vrlo teško osloboditi« (47). Znači, nije moguće doći do objektivnih činjenica iz prošlosti, nije moguće utvrditi objektivnu istinu, nego svatko može uzimati kao činjenice iz prošlosti što god poželi i interpretirati to kako god poželi. Kod svog pristupa autorica je svjesna da »dakako, može se učiniti da takva relativizacija ponešto potkopava čvrste temelje poredbene povijesti« (48).

Ni tu se Petijeva ne zaustavlja nego proizvoljnost navodi kao osnovnu crtu svog pristupa cjelokupnoj znanosti »podsjecanjem na činjenicu da su definicije u znanosti konvencionalne te da ne treba precjenjivati njihovu važnost« (13). Znači, nije bitno kako se u kemiji definira kisik a kako bojni otrov, nije bitno kako se u biologiji definira janje a kako zvečarka, ili kako se u lingvistici definira standardni jezik a kako dijalekt. Ne primjećuje da joj tezu o nebitnosti definicija u znanosti narušava tvrdnja da »ono do čega je znanosti stalo jest mogućnost empirijske kontrole upotrebe termina« (50). Naime, kod svakog termina se podrazumijeva da je definiran, a empirijska kontrola nije ništa drugo nego mogućnost primjene dotičnog termina na ono što ima svojstva navedena u njegovoj definiciji. Konkretno, termin *bojni otrov* podrazumijeva definiciju, a onda se neka tvar koju upravo istražujemo klasificira kao bojni otrov ako ima svojstva iz te definicije. Isto vrijedi i za termin *stan-*

dardni jezik: i on podrazumijeva definiciju, a onda se neki idiom koji upravo istražujemo klasificira kao standardni jezik ako ima svojstva iz te definicije. Dakle, definicije u znanosti jesu važne i ne mogu se samo tako relativizirati.

Autoričin nonšalantni odnos prema definicijama i terminima dolazi do izražaja na svakom koraku: književni ili standardni jezik su joj nekad sinonimi (13–15), a nekad nisu (76); kod nje se pojavljuje izraz »organski dijalekti« (52), što bi otprilike bilo kao da je rekla »dijalekatski dijalekti«. Ovaj zadnji primjer pokazuje do kakvih besmislenih konstrukcija dovodi umnažanje termina u domaćoj lingvistici. Naime, izraz »organski« je još jedan Brozovićevev proizvod za domaću sredinu, suvišan jer odnosi se na ono što pokriva internacionalni termin *dijalekt*. Taj primjer također pokazuje da autori poput Anite Peti–Stantić ponekad uopće ne znaju što su upravo napisali. Očito im je od samog sadržaja važniji postupak samog ponavljanja nekog podobnog termina ili tvrdnje.

Proizvoljni zahvati u lingvističke definicije autorici su nužni jer jedino tako može doći do onog zaključka do kojeg želi doći. Zato definira ovako: »Jezična je zajednica određena sporazumijevanjem, tako da je za nju prije svega važna činjenica dijalektnoga kontinuuma, dok je književnojezična zajednica određena tradicijom pismenosti i knjiškosti, tako da je za nju prije svega važna činjenica kulturno–civilizacijske nadgradnje« (14). Međutim, u lingvistici i u jezičnoj stvarnosti je suprotno: dijalektalni kontinuum nije »određen sporazumijevanjem« jer govornici s jednog kraja dijalektalnog kontinuuma po pravilu ne razumiju govornike s drugog kraja dijalektalnog kontinuuma. A standardni/književni jezik jest određen sporazumijevanjem jer se govornici standardnog jezika razumiju i kad dolaze sa suprotnih rubova područja na kojem se prostire taj standardni jezik. Do standardizacije jezika je i došlo zato da mogućnost sporazumijevanja

ne ostane ograničena na jednu regiju ili sloj društva, nego da postane nadregionalna i obuhvati sve slojeve društva. Osnovna razlika između standardnog jezika i dijalekta je u tome što je standardni jezik nadregionalan, dok je dijalekt regionalan. Zato je i mogućnost sporazumijevanja na standardnom jeziku nadregionalna, a na dijalektu regionalna. Autorica je proizvoljno odstupila od lingvističkih definicija jer činjenicu da se Hrvati, Srbi, Bošnjaci i Crnogorci međusobno razumiju želi silom strpati pod dijalektalni kontinuum, a ne pod standardni jezik. No neosporno je da baš kad govore dijalekte imaju ozbiljnih poteškoća u razumijevanju, a kad govore standardnim jezikom nemaju ih.

Na lingvističkom planu autorica potpuno zakazuje. To ide toliko daleko da ona nijednom riječju ne spominje sociolingvistički pojam *policentričnog jezika* premda knjigu proglašava sociolingvističkom knjigom i premda u njoj govori o temama za razumijevanje kojih je taj pojam neizostavan. Radi se o ciljanom prešućivanju jer podaci o sociolingvističkoj teoriji policentričnosti pristupačni su već niz godina i usred Zagreba, pa moraju biti poznati i Aniti Peti–Stantić, kao što joj mora biti poznat podatak da se engleski klasificira kao policentričan jezik. Ali spominjanje sociolingvističke teorije *policentričnosti* i navođenje engleskog, njemačkog, francuskog i brojnih drugih policentričnih jezika razotkrilo bi sociolingvističku neutemeljenost tvrdnji koje ponavljaju svi podobni hrvatski jezikoslovci a s njima i Anita Peti–Stantić, npr. »nije bilo moguće izgraditi jedan i jedinstven standardni jezik« (15). U sociolingvistici je, naime, poznato da policentrični jezik *nije jedinstven* nego unutar njega postoje razlike uvjetovane time što ga govori nekoliko različitih nacija u različitim državama, ali te razlike ne ugrožavaju međusobno sporazumijevanje između tih nacija pa se zato radi o *jednom* jeziku.

U skladu s autoričinom proizvoljnošću je i njezino precjenjivanje utjecaja različite religijske pripadnosti na jezik: ako se radi o različitim religijama, radi se i o različitim jezicima. Pa su Hrvati i Srbi »dvije književnojezične zajednice [...] koje su stoljećima živjele u različitim kulturno-civilizacijskim krugovima koji su, prije svega zbog svoje pripadnosti Rimokatoličkoj i Srpskoj pravoslavnoj crkvi izgrađivali svoje jezike na potpuno drugačijim osnovama« (83). A budući da je tako bilo u prošlosti, podrazumijeva se da danas govore različitim jezicima. To se u knjizi ponavlja na nizu mjesta, npr. »ti su jezici u najvećem dijelu svoje povijesti pripadali dvjema uvelike različitim kulturno-civilizacijskim sferama pod jurisdikcijom Rimokatoličke crkve i Srpske pravoslavne crkve« (12).

Medutim, ako bi biti katolikom i biti pravoslavcem značilo govoriti različitim jezicima, to bi značilo da i Nijemci katolici i Nijemci protestanti govore različitim jezicima. Jer poznato je, a autorica to prešućuje, da su »s gledišta teologije pa čak i crkvene organizacije razlike između katoličanstva i pravoslavlja znatno manje od razlika između katoličanstva i protestantizama« (M. Hatschikjan, *Südosteuropa*, München 1999, 16). Bez obzira na religijske razlike lingvistima ne pada na pamet da protestante i katolike u Njemačkoj proglašavaju govornicima različitih jezika. Općenito poznato je da »religijska pripadnost ne znači vlastiti dijalekt«, a kamoli jezik (E. Kilian, »Die Wiedergeburt Kroatiens aus dem Geist der Sprache«, N. Budak i dr. (ur.), *Kroatien*, Beč 1995, 377).

S obzirom da Anita Peti-Stantić baš religije ističe kao »uvelike različite« »kulturnocivilizacijske krugove«, potrebno ju je podsjetiti da to nisu tako ogromne razlike kako se njoj pričinjavaju, npr. čak i tamo gdje se uz katoličanstvo i pravoslavlje nalazi i islam »kulturne razlike u Bosni zaista nisu bile i ni danas nisu veće od razlika između katolika i protestanata u Njema-

čkoj ili u Nizozemskoj« (N. Mappes-Niediek, *Die Ethno-Falle*, Berlin 2005, 37).

Pravoslavlje i katoličanstvo ne znače da Srbi i Hrvati danas govore različitim standardnim jezicima. Štoviše, nisu to značili ni u prošlosti: pa i sama autorica navodi da jezik pravoslavnih bogoslužnih knjiga nije bio jezik naroda i da jezik katoličkih bogoslužnih knjiga nije bio jezik naroda (te katoličke knjige su bile ili na latinskom jeziku ili kao kod »glagoljaške subraće koja su u bogoslužnim knjigama čuvala tradirani staroslavenski jezik hrvatske redakcije« (295). A kad se u 19. st. odlučivalo koji jezik će se uzeti za nadregionalni, dakle za standardni jezik, nije uzet niti jezik pravoslavnih bogoslužnih knjiga niti jezik katoličkih bogoslužnih knjiga, nego jezik naroda. Uostalom, i sama autorica uočava: »U tom kontekstu treba jasno reći da je pokušaj da se za dvije književnojezične zajednice standardizira jedan jezik zasnovan na novoštokavskoj osnovici doista predstavljao prekid s nekim sastavnicama njihovih tradicija« uvjetovanih različitim religijskom pripadnošću (83).

Naposljetku, nije zgorega napomenuti autorici jednu temeljnu stvar jer ona je nigdje ne spominje: kad se želi doznati da li pripadnici dviju nacija govore različitim jezicima, onda se ne istražuje njihova religijska pripadnost nego njihov jezik. To znači da se istražuje koliki je udio istoga naspram različitoga u jeziku i koliki je postotak međusobne razumljivosti kad se govornici jezično sporazumijevaju. Što se tiče udjela istoga, lingvistička istraživanja utvrdila su da kad količina potpune identičnosti prelazi 50% u uspoređivanim tekstovima, onda je riječ o jednom policentričnom standardnom jeziku, a ne o različitim standardnim jezicima (U. Ammon, *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz*, Berlin, 1995, 6; D. Bunčić, »Die (Re-)Nationalisierung der serbokroatischen Standards«, S. Kempgen dr. (ur.), *Deutsche Beiträge zum 14. Inter-*

nationalen Slavistenkongress, München, 2008, 91). Mjerenje istovjetnosti pri uspoređivanju jezika Srba, Hrvata, Bošnjaka i Crnogoraca daje za rezultat postotke iznad 75%, što znači da se radi o jednom policentričnom jeziku (Bunčić, nav. dj. 93). Za usporedbu, kod Ausbau-jezika čiju podudarnost su mjerili isti autori postoci su iznosili 16%, 6% i 5%.

I osnovno rječničko blago pokazuje da je riječ o jednom policentričnom jeziku. Šo ulazi u osnovno rječničko blago, definirao je Morris Swadesh sastavivši listu od sto osnovnih riječi. Na njoj su riječi koje označavaju dijelove ljudskog tijela (oko, kosa, srce, usta), životinje (riba, pas), radnje (jesti, piti), brojeve (jedan, dva, tri), zamjenice (ja, ti, on) itd. Dva idioma se ubrajaju u isti jezik »ako imaju najmanje 81% zajedničkog osnovnog rječničkog blaga« (Kloss, nav. dj. 303). Hrvati, Srbi, Bošnjaci i Crnogorci kad govore standardnim jezikom imaju 100% zajedničko osnovno rječničko blago: i sam Brozović priznaje da su im prema toj poznatoj Swadeshevoj listi od sto osnovnih riječi sve riječi iste (jednu riječ s te liste Brozović doduše smatra razlikom, ali istovremeno kaže da se koristi svuda i da stoga ipak nije razlika) (D. Brozović, »Europske integracije i hrvatski jezik«, *Je- zik* 49/4, 2002, 124).

Struktura sloga također dokazuje da se radi o jednom jeziku (P. Jacobsen, »Struktura sloga«, *Južnoslovenski filolog* 64, 2008, 138). Ista je bez obzira je li riječ o standardnom jeziku u Zagrebu, Beogradu, Sarajevu ili Podgorici. A na osnovi teorije Kopenhaške lingvističke škole, s njenim najznačajnijim predstavnicima Hjelmslevom i Uldallom, proizlazi da se struktura sloga može smatrati DNK-profilom jezika (*ibid*).

Što se tiče mjerenja međusobne razumljivosti, sociolingvistička istraživanja utvrdila su da ako rezultati testiranja pokazuju visok stupanj međusobne razumljivosti, dolazi do »svrstavanja različitih varijeteta u jedan te isti jezik. To se po

pravilu radi kad međusobna razumljivost iznosi između 75% i 85%« (U Ammon. »Language — Variety/Standard Variety — Dialect«, *Sociolinguistics*, New York, 1987, 325). Budući da je međusobna razumljivost između Hrvata, Srba, Bošnjaka i Crnogoraca kad govore standardnim jezikom daleko veća od granice navedenog postotka, radi se o jednom te istom standardnom jeziku.

Umjesto da čitatelje upozna s takvim sociolingvističkim saznanjima, autorica im nudi vlastite kontradikcije poput one kad prvo tvrdi da je »osnovica« »načelno govorna« pa da zato veže »jezik uz prostor« (14), a nekoliko stranica kasnije tvrdi da ono što je govorno nema prostornost »zato što (iz)govoreno poznaje samo vremensku dimenziju« (18). Kao što kontinuirano potezuje ulogu »osnovice«, tako precjenjuje ulogu gramatika i rječnika objavljenih od 16. st. do 19. st.: »gramatike i rječnici napisani u prošlosti [...] sa sviješću o primatelju« (17), ta djela su »igrala tako znatnu ulogu« (108). No, teško da su »igrala tako znatnu ulogu« s obzirom da je od 16. st. do 19. st. 99% stanovništva na južnoslavenskim prostorima malo nepismeno i nije koristilo nikakve gramatike i rječnike. Još i krajem 19. st. »stanovnici Balkana nisu definirali svoj identitet po jezičnim granicama, na kraju krajeva postotak nepismenih među njima iznosio je prije sto godina oko 90%, pa »već i zbog toga ne može u jugoistočnoj Evropi nikakav nacionalizam koji se zasniva na jeziku dokazati da je neka nacija već stoljećima postojala kao jezična zajednica« (S. Riedel, »Kriegsgeschichten(n). Inerpretationen zum Jugoslawienkrieg«, F. Wenninger i dr. (ur.) *Geschichte macht Herrschaft*, Beč, 2007, 28).

Imajući u vidu kako autorica služeći se proizvoljnošću predočava vlastite želje kao stvarnost, ne iznenađuje što jedan dio knjige ima naslov »Popis jezikoslovnih djela objavljenih u južnoslavenskim zemljama od 16. do prve polovice 19. stoljeća«, a kad čitatelj pogleda taj popis i u njemu mjesta

izlaska jezikoslovnih djela, vidi da autorica »južnoslavenskim zemljama« smatra Wittenberg, Rim, Frankfurt, Anconu, Veneciju, Prag, Beč, Budim, Leipzig. Naime, u tim gradovima je objavljena većina navedenih jezikoslovnih djela.

Budući da proizvoljnost obilježava od početka do kraja knjigu Anite Peti–Stantić, može se reći da je autorica promašila žanr. U jednom romanu moguće je sve, ali ne i

u znanstvenom djelu. U znanosti se navode dokazi, izričaji se preispituju da li su bez kontradikcija, tvrdnje se provjeravaju da li su u skladu s iskustvenom stvarnošću, u znanosti postoji objektivna istina — no tako nešto čitatelj će u ovoj knjizi uzaludno tražiti.

SNJEŽANA KORDIĆ